

УДК 338.43

Л. Л. Мельник,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

С. В. Васильєв,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

В. О. Олексюк,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО НАПРЯМІВ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

L. Melnik,

PhD in Economics, Associate Professor of Management of Organizations Department

S. Vasil'ev,

PhD in Economics, Associate Professor of Economic Theory and Economics of Agriculture Department

V. Oleksuk,

PhD in Economics, Associate Professor of Economic Theory and Economics of Agriculture Department
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

THE PROBLEMATIC QUESTIONS OF THE DIRECTIONS OF GRAIN USE IN UKRAINE

У статті комплексно проаналізовано основні напрями використання валового збору зерна в Україні, проблеми, що притаманні його експорту та можливі засоби їхнього вирішення, обґрунтовано збільшення обсягів внутрішнього споживання зерна.

The priority directions of gross harvest of grain use in Ukraine, the problems of export of grain and possible solutions possible solutions are argued in the article, increase in volume of domestic consumption of grain is proved.

Ключові слова: зерновий комплекс, напрями використання зерна, експорт зерна, прибутковність, рівень рентабельності зерна.

Key words: grain complex, the directions of grain use, export of grain, profitability, level of profitability of grain.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сільському господарстві України зерновий комплекс є однією з найбільш вагомих його складових. Так, у 2013 р. частка зернових у валовій продукції сільського господарства становила 26,5%, а в рослинництві 38,1% [8, с. 47—48].

Дослідження зернового комплексу охоплює широке коло питань: техніко-технологічної оснащеності, відтворення родючості ґрунтів, різних аспектів виробництва, збереження, транспортування, переробки й реалізації зерна, напрями його використання. Нині головний з них — експорт, тобто зерновий комплекс України є експортоорієнтованим. Частка експорту зерна у загальному його виробництві в ос-

танні роки становить понад третину від його валового збору. Продовольча безпека у сфері виробництва й споживання зерна в Україні повністю забезпечена. При цьому природно-ресурсний потенціал зернового комплексу здатний істотно збільшити обсяги виробництва зерна за рахунок використання нереалізованих можливостей і зменшення втрат при збиранні зернових. Але це потребує належної техніко-технологічної оснащеності зернового виробництва, тобто істотних інвестицій, яких поки що Україна не має.

Попри значення експорту зерна слід зважити на доцільність для України збільшення обсягів використання зерна, на внутрішні потреби, на корм і виробництво біопалива зокрема.

Адже тваринницька галузь на сьогодні далеко не забезпечує внутрішні потреби населення країни за науково обґрунтованими нормами.

Важливо підкреслити, що в умовах подорожчання нафти та нафтопродуктів зростає попит на біопаливо й, відповідно, на сировину для його виробництва. В Україні організація виробництва біопалива можлива на регіональному і навіть господарському і міжнародному рівнях.

Усе це надає особливу актуальність питанням вибору кращих варіантів використання виробленого зерна зверх фонду його споживання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику різних аспектів зернового комплексу висвітлюють багато науковців, зокрема В.І. Бойко, Ю.Є. Кирилов, О.В. Коваленко, О.Є. Литвин, А.Ю. Мельник, П.Т. Саблук, Р.П. Саблук та багато інших. Попри значну увагу до даної проблеми, не вирішеними залишаються деякі питання і насамперед, пов'язані з пошуком оптимальних напрямів використання виробленого зерна. Йдеться про ті з них, що враховували б інтереси як виробників зерна, так і національні інтереси.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження основних напрямів використання зерна за останні роки, визначення концептуальних засад щодо раціональних змін його структури.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сільське господарство в Україні має один із кращих виробничих потенціалів в Європі. Йдеться передусім про земельні ресурси як головний незамінний специфічний виробничий ресурс аграрного виробництва. Земля — важлива складова національного багатства нашої країни. До складу земель сільськогосподарського призначення належало на кінець 2013 р. 41,5 млн гектарів, з них 32,5 млн гектарів орні землі [9, с. 79]. За землезабезпеченістю в розрахунку на одного жителя Україна займає лідируючі позиції в Європі. На кожного українця припадає близько 0,7 га сільськогосподарських угідь, що утричі більше, ніж у середньому в світі.

Практично загальноновизнаним положенням серед вітчизняних науковців є те, що аграрний потенціал здатний забезпечити продовольчу безпеку країни на найвищому рівні. Вважається, що країна знаходиться у стані продоволь-

чої безпеки, "... якщо вона здатна забезпечити достатнє харчування всіх громадян за нормальних умов та мінімально необхідне — за надзвичайних обставин... Основним критерієм продовольчої безпеки визнана здатність держави забезпечувати достатнє харчування всім громадянам незалежно від їх доходів в основному за рахунок сільськогосподарської продукції" [9, с. 165; 172].

Оскільки в Україні природно-кліматичний аграрний потенціал оцінюється високим балом (родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови), то "... питання про гарантування продовольчої безпеки взагалі не повинно стояти на порядку денному" [4, с. 4].

У першу чергу йдеться про землеробство і таку важливу його складову як зерновиробництво. Відносно його потенціалу, то у більш віддаленій перспективі сільське господарство України здатне виробляти близько 100 млн т зерна.

Національним проектом "Зерно України" перед сільськогосподарським виробництвом поставлено відповідальне завдання досягти протягом найближчих п'яти років валового виробництва зерна на рівні 80 млн т щорічно [9, с. 120]. В 2014 р. — одержано рекордний за всі роки урожай зерна 66 млн т. На сьогодні загальновідомим є той факт, що Україна далеко не в повній мірі використовує потенціал зернового комплексу. Зокрема, урожайність основних культур приблизно в 2,5 рази менша, ніж у США та ЄС, хоча якість українських ґрунтів на порядок вища, ніж в інших країнах світу [9, с. 97].

Питання щодо проблем неповного використання виробничого потенціалу зернового комплексу і засобів їхнього вирішення потребує окремого дослідження. В контексті тематики статті розглядається його інший аспект, а саме: збалансованість обсягів виробництва зерна з потребами національної економіки. У ринкових умовах господарювання йдеться насамперед про відповідність пропозиції "товарної" частки зерна і попиту на нього з боку покупців. При цьому важливо наголосити, що виробництво певного продукту, у т. ч. зерна, можуть перевищувати потреби внутрішнього споживання. В умовах відкритої економіки "залишки" зерна традиційно вивозилися за межі України. Зрозуміло, що експорт зерна має здійснюватися на прибутковій основі, як мінімум не меншій, ніж внутрішня реалізація. Іншими словами, у економічному плані головними питаннями є досягнення такого рівня прибутковості виробництва зерна, який би забезпечував розширене відтворення на інтенсивно-інноваційних засадах. При цьому в умовах економічної самостійності

Таблиця 1. Співвідношення обсягів виробництва зерна і його експорту по Україні

Показники	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Виробництво, млн т	33,9	24,5	38,0	39,3	56,7	46,2	63,1
Експорт, млн т	0,8	1,3	12,6	14,2	14,8	27,8	27,8
Питома вага експорту до валового збору, %	4,2	5,4	33,2	36,2	26,1	60,2	44,1

Джерело: розраховано за даними [8, с. 159].

кожний виробник зерна зважає на кон'юнктуру того ринку, на якому він має намір здійснити його реалізацію, включаючи світовий ринок.

Зрештою, головна мета кожного товаровиробника — максимізувати прибуток. Останній, як відомо, за даних витрат визначається розміром ринкових цін. І якщо вони вищі на зовнішніх ринках у порівнянні з внутрішніми, то це буде стимулювати експорт певного товару. Крім того, у тій чи іншій країні нерідко виробляються товари понад внутрішні потреби у ньому і це також стимулює їхній експорт. Таким товаром для України є зерно, про що свідчать дані балансу зерна (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1, зерновий комплекс України є експортоорієнтованим. В окремі роки питома вага експорту зерна сягає понад третини його валового збору, у середньому за 2010—2013 рр. 41,7%, а в 2012 р. понад половину. За ці роки експорт зерна в розрахунку на рік становив 21,5 млн т.

Таким чином з набуттям незалежності, тобто з початку 90-х років ХХ ст., Україна виступає вагомим і самостійним економічним суб'єктом на світовому ринку зерна, переважно як його експортер. Інакше кажучи, зерновий комплекс України є "... стратегічним та експортоорієнтованим, що за своїми потенційними обсягами здатний впливати на світову продовольчу безпеку. Коливання пропорцій світового виробництва зерна викликає напругу не лише в галузях аграрної сфери, але й соціальної, що вимагає постійного моніторингу динаміки змін його обсягів й аналізу тенденцій розвитку ринків зерна окремими країнами-виробниками" [7, с. 84].

Узагальнення літературних джерел, поглядів і пропозицій різних вчених щодо сучасних обсягів експорту зерна і на перспективу дає підстави сформулювати на власне бачення низки проблем притаманних експорту зерна.

Слід наголосити, що проблемі світового ринку зерна у цілому і його обсягів та кон'юнктури, географії, місця у ньому України присвячено чимало наукових праць вітчизняних

економістів-аграрників [1; 2; 3; 4; 7]. Як правило, вони підкреслюють, що загострення продовольчої проблеми у світовому масштабі (збільшення населення і зменшення посівних площ), проблемність вирощування генномодифікованих зернових, нестабільність кліматичних умов тощо, дають підстави стверджувати, що Україна може і в подальшому розраховувати та більш-менш стабільний попит на вітчизняні зернові. Зрозуміло, що найбільш важливим чинником, який буде сприяти "ефективності" експорту зерна є його конкурентоспроможність на світовому ринку. А це, в першу чергу, собівартість та якість зерна. У цьому зв'язку вкажемо на те, що, за оцінками експертів, до 2025 р. населення планети збільшиться до 8 млрд, а отже, виникне глобальна продовольча проблема за умови майже вичерпаних земельних, гідрологічних, кліматичних і матеріально-технічних ресурсів. І 10% населення залишатимуться на межі недоїдання. А тому (за незмінності інших умов) попит на всі види сільськогосподарської продукції, в першу чергу на зернові, буде зростати. Особливо це стосується несприятливих за погодними умовами років. За деякими даними, дефіцит зерна на світовому ринку очікується близько 60 млн т.

У цьому зв'язку науковці і практики очікують підвищення зовнішніх цін на зерно в планетарному масштабі. Цьому буде сприяти також відмова розвинутих країн-членів СОТ від субсидування експорту зерна. Набуття членства асоційованого члена ЄС відкриє для України додаткові можливості доступу до ринків цих країн. Саме тому Україна й надалі може відігравати провідну роль на світовому ринку зерна. На сьогодні попит на українське зерно наявний з боку багатьох країн світу, у тому числі країн ЄС. У 2012 р. вони закупили 7 млн т зерна на суму 1,9 млрд грн. Освоєння світового ринку зерна, змінення позицій України на ньому є важливим фактором економічного зростання зерновиробництва.

У зв'язку з цим для України актуальною проблемою є пошук надійних і стабільних зов-

Таблиця 2. Основні напрями внутрішнього споживання зерна (тисяч тонн)

Показники	1995	2000	2005	2010	2013	2013 у % до 1995
Фонд споживання	8850	7748	7750	6808	6578	74,3
Витрачено на корм	18527	11056	13817	14787	16183	87,3
Витрачено на посів	4600	3597	3294	3222	2890	62,8
Переробка на нехарчові цілі	876	100	670	1650	1367	157,7
Усього:	32853	22501	25531	26467	27018	82,2

Джерело: [8, с. 159].

нішніх ринків збуту зерна. А це потребує дослідження сучасної їх кон'юнктури і можливих змін. Ретельний її аналіз дасть Україні змогу свідомо прогнозувати і навіть планувати та регулювати експорт зернових, забезпечити його достатню прибутковість [2].

Разом з тим важливо наголосити, що прихильниками експортоорієнтованості вітчизняного зернового комплексу практично не ставиться питання щодо вигідності експорту зерна його виробникам, які, як правило, реалізують його посередникам.

Зазначимо, що для ринкової економіки наявність посередників — типове явище. Як відомо, таку роль виконує практично уся торгівля, що у свій час уособилась від промисловості. І це вигідно обом галузям та їхнім первинним структурам. Для аграріїв більш вигідно спеціалізуватися на безпосередньому виробництві, а такі функції, як транспортування, зберігання, переробка й реалізація виробленої продукції, які потребують коштів й часу, певного професіоналізму, передати спеціальним посередницьким структурам. Останні до того ж мають можливість одержати "ефект масштабу", оскільки обслуговують багатьох агровиробників, мають можливість досконало вивчити ринкову кон'юнктуру, використовувати маркетингові структури тощо.

Для безпосередніх агровиробників головне — одержати справедливую ціну за свою продукцію. Але натомість в Україні посередники диктують їм ціни, тобто встановлюють монопольно низький їх рівень.

Більшість науковців у цьому зв'язку звинувачують зернотрейдерів у експлуатації зерновиробників через механізм закупівельних цін на зерно (монопольно низькі ціни). Інакше кажучи, ситуація на ринку зерна України поки що є сприятливою для всіх зернотрейдерів, у тому числі експортерів зерна і несприятливою для його виробників.

Зрештою експорт зерна не є вигідним його виробникам. Надприбутки одержує обмежене коло зернотрейдерів. А оскільки вони продають зерно нерідко за цінами, нижчими від світових, — то ще й країни-імпортери зерна.

Безперечно, має місце перерозподіл доданої вартості у зерновиробництві на користь зернотрейдерів. У якій пропорції — офіційні дані відсутні. Але можемо зробити висновок про потребу змінити економічні відносини зерновиробників і зернотрейдерів. Якщо все залишити так, як є сьогодні, то дії останніх призведуть до того, що нічого буде експортувати. Вони, образно кажучи, рубають гілку, на якій сидять самі. Про це свідчать дані щодо рівня прибутковості зернових культур у його виробників. Держкомстат України публікує щорічні дані щодо рівня рентабельності зернових і зернобобових культур. У 1990 р. він становив 275,1% і був найбільш високим щодо інших основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. За період 1991—2013 рр. цей показник досяг піку у 1993 р. — 361,1% і мінімальним був у 1998 р. — 1,9%. За останні п'ять років цього періоду (2009—2013 рр.) в розрахунку на рік рівень рентабельності зернових становив 13,3%, а у 2013 р. лише 2,4% і істотно поступався насінню соняшника у цьому році (28,2%) [8, с. 65].

Рівень рентабельності зернових близько 15%, зрозуміло, не забезпечує розширене відтворення зерновиробництва, а тим більше на інноваційних засадах. За розрахунками науковців, тільки рентабельність на рівні 40—50% є оптимальною для нагромадження і розширеного відтворення [10].

Низька прибутковість сільського господарства в цілому, зерновиробництва зокрема — це найгостріша проблема галузі. Вона породжує її стагнацію, неможливість розширеного відтворення на інноваційних засадах, неповне використання природного потенціалу земельних угідь, істотні втрати вже вирощеного урожаю. Дослідження цього питання потребує окремого аналізу. В контексті запропонованої статті розглянемо таку його важливу складову як збільшення обсягу використання зерна на внутрішні потреби. За таких умов посиляться конкуренція між посередниками — зернотрейдерами в процесі закупівлі зерна у його виробників. Останні зможуть продавати його на комбікормові і виробляючі біопаливо заводи. Іна-

кше кажучи, реалії сьогодення дають підстави підкреслити, що віддаючи належне експорту зерна і вирішенню притаманних йому проблем, вважаємо за доцільне розглянути дилему, що вигідніше для України: нарощувати експорт зерна чи збільшувати обсяги його використання в Україні?

Вихідною умовою дослідження цього питання є аналіз динаміки основних напрямів внутрішнього використання зерна (табл. 2).

Вищенаведені статистичні дані динаміки основних напрямів внутрішнього споживання зерна за період 1995—2013 рр. свідчать, що в цілому і по всім позиціям відбувалося зменшення обсягів використання зерна. Виключенням є лише переробка на нехарчові цілі.

Фонд споживання і в подальшому буде зменшуватися оскільки щорічно зменшується споживання хлібних продуктів на одну особу. В 1990 р. 141 кг., а в 2013 р. — 108 кг (на 23, 4%) і скорочується кількість населення.

Не слід очікувати істотних змін і щодо такого напрямку використання зерна як "витрачено на посіви".

На сьогодні найбільша складова внутрішнього використання зерна — витрачено на корм — у 2013 р. — 59,9% (у 2000 р. — 49,1%, 1995 р. — 56,4%). Тобто близько половини обсягу внутрішнього споживання зерна — це кормова база тваринництва. Саме цей напрям використання зерна є динамічним і його обсяги безпосередньо залежать від розвитку тваринництва. За 2011—2013 рр. обсяг зерна за цим напрямом був практично стабільним — у 2013 р. — 16,1 млн, у 2011 р. — 16,3 і в 2012 р. — 16,1 млн т. Найменшим він був у 2011 р. — 11,1 млн т.

Чи є потреба істотно збільшити використання зерна на корм? У практичному плані це питання можна розглянути в першу чергу в контексті збалансованості структури сільського господарства, а саме: двох його основних галузей — рослинництва і тваринництва. Як відомо, сформованій і функціонуючій ринковій моделі вітчизняного аграрного сектора притаманна низка гострих проблем.

Одна з них — розбалансованість сільськогосподарства в аспекті оптимального поєднання двох його головних галузей — рослинництва та тваринництва. В Україні за роки її незалежності відбувся занепад, і навіть руйнація галузі тваринництва, особливо в секторі сільськогосподарських підприємств.

З макроекономічних позицій розбалансованість сільського господарства як цілісної економічної сфери, що споконвіку охоплює галузі рослинництва і тваринництва має такі

негативні наслідки для суспільства і аграрного виробництва зокрема:

1. Наявність продовольчої небезпеки по продуктах тваринництва. Якщо врахувати, що рівень споживання м'яса на особу в рік за раціональними нормами має бути 80 кг, а фактичне споживання у 2013 р. 56,1 кг, то індикатор достатності споживання цього продукту становить 70,1%, молока та молочних продуктів відповідно 58,1%.

2. Тваринництво — це постійна й рівномірна зайнятість селян, джерело їхнього постійного доходу впродовж року, можливість виробляти органічні добрива, біогаз.

3. Тваринництво, як правило, поєднуються з вирощуванням багаторічних трав, що сприяє збереженню і поліпшенню родючості ґрунтів.

4. Від розвитку тваринництва значною мірою залежить стан та розвиток таких суміжних йому видів виробництва, як виробництво комбікормів і органічне (біологічне) землеробство.

Не потрібні особливі розрахунки, щоб зробити висновок про те, що нам вигідніше було б значну частку експортованого фуражного зерна направляти на розвиток власного тваринництва.

Причини, які зумовили розбалансованість у співвідношенні виробництва рослинницької і тваринницької продукції, відомі. Головні з них — низькі ринкові ціни на останню і низька дієвість аграрної політики держави. У цьому зв'язку можна виділити такі основні напрями державного регулювання й підтримки галузі тваринництва:

1) цінова політика щодо продукції тваринництва;

2) кредитна політика, пов'язана, перш за все, із доступністю довгострокових кредитів для сільськогосподарських підприємств цільового призначення (державні кредити з низькою ставкою відсотка або компенсація відсотків державою комерційним банкам);

3) сприяння держави матеріально-технічному забезпеченню тваринництва.

Посилення державного регулювання співвідношення двох галузей в сільськогосподарських підприємствах — це не обмеження їхнього ринково-підприємницького суверенітету. Навпаки, зрештою таке регулювання і підтримка тваринництва відповідає як їхнім, так і суспільним інтересам.

Заслуговує на увагу збільшення обсягів зерна за такими напрямом, як "переробка на нехарчові цілі". Відносно перспектив, то йдеться насамперед про використання зерна на вироб-

ництво біоетанолу. П.Т. Саблук у зв'язку з цим називає цифру 8—18 млн т [5]. Такі розрахунки є цілком реальними і головне вигідними для зерновиробників і сільського господарства.

Важливо підкреслити, що таке пальне як біодизель виробляють із олійних культур, переважно з ріпаку, а біоетанол — із зерна. Загальновідомо, що ріпак істотно виснажує ґрунт, принаймні набагато інтенсивніше, ніж зернові.

Науковцями НАН ІАЕ підраховано ефективність 1 т зерна переробленого на біоетанол. Собівартість 1 т біоетанолу становитиме 1777 грн., а бензину — 7000 грн. Отже, економія становитиме 5223 грн., переробка зерна на біоетанол набагато ефективніша, ніж реалізація зерна на ринку. Якщо при собівартості 1 т зерна 800 грн. і реалізаційній ціні 1200 грн. буде одержано 400 грн. прибутку, то при переробці його на біоетанол економія буде 1900 грн. Щоб вирішити питання виробництва біоетанолу і біодизелю, уряд має дозволити сільськогосподарським підприємствам та їхніх кооперативним формуванням створювати цехи з виробництва біоетанолу.

Біоетанол можна використовувати як 25—30% добавку до бензину, виробленого з нафти. Розвивати цей напрям виробництва конче необхідно. Це пояснюється тим, що в Україні збільшуватиметься виробництво зерна. Передбачається у 2020 році довести його валовий збір до 80 млн т, а в подальшому і до 100 млн т. Проте при цьому постане проблема з використанням зерна, надлишок якого збільшуватиметься [3].

ВИСНОВКИ

Зерновий комплекс України займає пріоритетне місце в землеробстві. В 2012—2014 рр. валовий збір зерна перевищував 60 млн т.

У науковій економічній літературі практично загальновідомо, що природний потенціал вітчизняного зернового виробництва один з найкращих у світі. Але використовується він поки що далеко не повною мірою. В Україні зерна на гектар ріллі виробляється значно менше, ніж у країнах з однаковою родючістю ґрунту і навіть тих, у яких вони гірші.

Тобто резерви зростання обсягів виробництва зерна в Україні є значними (до 80—100 млн т), за умов виходу зернового комплексу України хоча б на сучасні рубежі розвинених країн у техніко-технологічному та організаційному (особливо використання наукового менеджменту) аспектах.

Відаючи належне питанням підвищення продуктивності й ефективності виробництва

зерна, варто підкреслити, що не менше значення має дослідження напрямів його використання і насамперед реалізації. У цьому зв'язку більшість науковців вважають, що оскільки по зерну в Україні досягнута повна продовольча безпека, то подальше зростання валових зборів зерна пов'язують із збільшенням обсягів його експорту. Тобто, якщо виходити із реалій сьогодні, то є підстави сподіватися, що обсяги експорту зернових у подальшому будуть залежати, у першу чергу, від валового збору.

І раніше, і нині експорту зерна притаманно чимало проблем. Головна з них — наявність на вітчизняному аграрному ринку численних посередників, які монополізували "рух" аграрної продукції від її виробника до кінцевого споживача. Як наслідок, аграрії не в змозі одержати належний прибуток, нерідко й компенсувати витрати, а споживачі купують продукцію за високими цінами.

Розв'язання цієї проблеми вбачається за двома напрямками. По-перше, бо це є типовим для більшості країн світу, а саме: об'єднання агровиробників з метою створення різних кооперативів для здійснення спільної постачальницької, збутової і переробної діяльності. А це дасть їм змогу якщо і не витіснити посередників, то конкурувати з ними. Зазначимо, що вітчизняна аграрна економічна наука вже напрацювала рекомендації щодо розвитку заготівельно-збутової обслуговуючої кооперації, біржової торгівлі, оптових ринків, запровадження системи складських свідоцтв і розрахунково-клірингового обслуговування. В Україні вже започатковане будівництво оптових продовольчих ринків, створені агроторгові доми тощо [6]. Держава, нарешті, має активно сприяти подальшому розвитку цих процесів. По-друге, держава хоча б частково мала б взяти на себе роль посередника. Напевне, слід погодитися з тезою науковців, згідно з якою аграрне виробництво має здійснюватися недержавними структурами. Водночас держава могла б частково взяти на себе функції сучасних посередників, особливо щодо зберігання, транспортування і експорту зерна, його реалізацію переробним підприємствам. Зрозуміло, що держава на відміну від приватних посередників задовольнялась би нормальним прибутком, а не одержанням надприбутку.

Поряд із вирішенням проблем експорту зерна його вигідності зерно виробникам, важливо особливо підкреслити, що в Україні є можливість і потреба збільшення обсягів використання зерна на кормові цілі і сировини для виробництва біопалива. Очевидним є той факт,

що в Україні за роки її незалежності відбувся занепад, фактично руйнація галузі тваринництва, особливо в секторі сільськогосподарських підприємств. Відповідно склалася загрозлива ситуація щодо забезпечення населення вітчизняними продуктами тваринництва. З її урахуванням необхідно забезпечити передусім внутрішню потребу країни в продуктах тваринництва на рівні раціональних норм, по можливості сформувавши експортний потенціал. Однією із умов вирішення цього питання є розширення кормової бази тваринництва, збільшення для цього обсягів використання зерна.

Водночас вітчизняні науковці не звертають належної уваги на доцільність збільшення таких напрямів використання зерна як "витрачено на корм" і "переробка на нехарчові цілі", в першу чергу виробництво біоетанолу (насамперед із зерна кукурудзи). Фактично йдеться про шляхи більш ефективного використання зерна на господарському та міжнародному рівнях, що буде сприяти вирішенню низки соціально-економічних проблем (вирішення продовольчої безпеки, збільшення зайнятості і т.п.).

Література:

1. Кирилов Ю.Є. Перспективи України на світовому ринку зерна / Ю.Є Кирилов // Економіка АПК. — 2005. — № 5. — С. 135—139.

2. Мельник Л.Ю. Експорт зернових культур Україною: стан, проблеми та перспективи розвитку / Л.Ю. Мельник, О.М. Рогожа // Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво. — 2006. — № 4. — С. 221—226.

3. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2010. — № 4. — С. 3—18.

4. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2006. — № 1. — С. 3—7.

5. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 19—37.

6. Саблук П.Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2011. — № 10. — С. 3—6.

7. Саблук Р.П. Сучасні тенденції світової торгівлі зерном / Р.П. Саблук, О.В. Коваленко // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 84—88.

8. Статистичний збірник "Сільське господарство України": за 2013 рік / Державний комітет статистики України. — К., 2014. — 400 с.

9. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 16—17 жовтня 2012 р. / Редкол.: Ю.П. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2013. — 762 с.

10. Хорунжий М.Й. Проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / М.Й. Хорунжий // Економіка АПК. — 2011. — № 1. — С. 57—61.

References:

1. Kyrylov, Yu.Ye. (2005), "The possibility of Ukraine on the world grain market", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 135—139.

2. Melnik, L.Yu. and Rogozha, O.M. (2006), "Export of grain from Ukraine, the state, problems and prospects of development", *Derzhava ta regiony: Seria: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, vol. 4, pp. 221—226.

3. Mesel-Veselyak, V.J. (2010), "Agrarian reform and organizational and economic transformations in the agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 3—18.

4. Sabluk, P.T. (2006), "Formation of Agrarian Policy of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 3—7.

5. Sabluk, P.T. (2008), "The problems of maintenance of profitability of agricultural production in Ukraine in the post-industrial period", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 19—37.

6. Sabluk, P.T. (2011), "The implementation of mechanism of the reforms in the agrarian sphere", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 3—6.

7. Sabluk, R.P. and Kovalenko O.V. (2009), "Modern tendencies of the world trading in grain", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 84—88.

8. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2013. Statystychnyj zbirnyk [Agriculture of Ukraine in 2013. Statistical yearbook]*, Derzhkostat, Kyiv, Ukraine.

9. Lupenko Yu.O. and Sabluk, P.T. (2013), "The development strategy of the agricultural sector for the period to 2020", *Zbirnyk materialiv Chotyrynadtsiatykh richnykh zboriv Vseukrains'koho konhresu vchenykh ekonomistiv-ahrarynykiv [Proceedings of the fourteenth annual meeting of the All-Ukrainian Congress of Scientists agricultural economists]*, Kyiv, Ukraine, 762 p.

10. Horungyy, M.J. (2011), "Problem of price formation agricultural products", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 57—61.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2015 р.